

Konok gyurma a világ

BARI KÁROLYRÓL — TÖBBSZÖR ÉS SOKFÉLEKÉPPEN

— *amíg a létige ezüst húrjaival
vesződtek a fekete ujjak, elcsatangolt hitem
lányomaira rátaláltam, kisarjadt
ajkamon egy elfelejtett eskü:*

(Bari Károly: Száműzetés)

1

A „villámokat suhogtató viharok” költőjével 1969 nyara óta, amikor egy levélben, ismeretlenül, elkértem tőle a verseit, s ő, ugyancsak ismeretlenül, levélben válaszolt; írásban és szóban, levélben és személyesen, az egész ország nyilvánossága előtt és zárt falak között, többször volt találkozásom. Megismerkedésünk körülményeit, s mindazt, amiről ebben a meghatározhatatlan jellegű, s éppen ezért talán kissé gyanús hitelű írásban beszámolhatok, úgy éltem át, s ma is úgy gondolok rájuk vissza, hogy azokat a cikkeket, beszélgetéseket, leveleket a véletlen dramaturgiája szötte körénk, illetve hogy szükségszerűen következtek az élet hétköznapi teendőinek a logikájából és kényszereiből. De lehetséges, hogy mindennek az ad rámat és távlatot, ami a műfajtisztá cikkekből hiányzik, aminek a szabályosan megfogalmazott s kinyomtatott sorok legfeljebb szerény eszközei lehettek, amit a fellengzősebb szóhasználatú, romantikus kedély netán sorsnak is nevezhetne. Ezért érzem szükségét, hogy néhány szilánkot (afféle magyarázó jegyzetet, dokumentumot, főleg Bari Károly leveleiből, s az ő szíves engedelmével) ideiktassak két — vele foglalkozó — írásom és egy televíziós beszélgetés szövege köré.

Mindenekelőtt első levelét, amellyel az én első, verseit kérő levelemre válaszolt:

Tisztelt Domokos Mátyás!

*Levelét, amely váratlanul ért, megkaptam, és bevallom, nagyon megörültem neki. Sajnos (és ezt én sajnálom a legjobban), most nem sok verset tudok elküldeni Önnek, mert nincs írógépem és nem tudom hol legépelni a verseket. A Ne menj ki és Emlékezzetek! című verseket már borítékból szedtem ki: az Új Írásnak akartam beküldeni; nagyon szeretnék ezzel a két verssel megjelenni az Új Írásban. Most gépelnek húsz versemet, ha érdeklik, beküldöm, vagy esetleg elviszem, augusztusban fel akarok menni Budapestre.
1969. júl 22. Bükkaranyos*

*Tisztelettel
Bari Károly*

A másodikból (kelt 1969. aug. 11-én Bükkaranyoson) már csak néhány sort, annak illusztrálására, hogyan nyugtázta — vonalas irkalapon; általában vonalas vagy kockás irkalapokra kézzel írva küldözgette leveleit és verseit — egy miskolci gimnáziumi tanuló, a II. osztályból, a Szépirodalmi Könyvkiadó értesítését, miszerint verseit kötetben meg fogják jelentetni: — *Nagyon örülök, hogy tetszettek a verseim, és hogy ki fogják őket adni. Az említett húsz verset legépezték, csak az a baj, hogy a felétől több olvashatatlan. Nem reklamálhatok: szívből csinálták. — Lillafüreden találkozhatunk; az időpontot és a helyet írja meg, mert úgyszólván, én teljesen független vagyok: mindig ráérek. — Üi.: A külsőségekért elnézését kérem! (Lillafüreden rendezte meg 1969 augusztusában a Magyar Írók Szövetsége a fiatal írók több napos tanácskozását; ekkor ismerkedtünk meg, Jovánovics Miklóssal, az*

Új Írás akkori főszerkesztőjével együtt, személyesen Bari Károllyal. Az utóirat a levél, a levelek „külalakjára”, az irkalapra vonatkozik.)

A következőkből megint csak néhány sort, innen-onnan s arról: hogyan szerkeszt meg egy verseskötvet, hogyan szorong érte és hogyan készül fel a világ előtt való vállalás próbatételére egy miskolci gimnáziumi tanuló a II. osztályból, ha költő. *Én úgy érzem, hogy a kötet anyaga már kész.* — Írja 1969. október 18-án, Miskolcra, az utóirat szerint „matematikaórán”. — *Még egészen fiatal vagyok és azt hiszem, nem muszáj egy „Virágzó világja”-féle verseskötetvel kirukkolnom. (A terjedelmére gondolok.) Azért siettetem ezt a dolgot, mert zavarólag hat rám az a gondolat, hogy nekem van egy „feladat”, amit egy bizonyos határidőre el kell készítenem. Nem tudok nyugodtan tanulni sem. Pilinszky az első kötetét 15 verssel adta ki. Ezt azért jegyeztem le, hogy megnyugtassam Önöket és elsősorban magamat; nem kell félnem attól, hogy kinevetnek a kötet terjedelme miatt. — Nem tudom, hogy a kötet összeállítására kinek a feladata, illetve kötelessége. Abban az esetben (sőt, én ezt az „esetet” szeretném, mivelhogy Önöknek szerintem nagyobb gyakorlatuk van ebben), ha Önök szerkesztik a kötetet, lenne egypár kérésem: bár a külső forma meghatározása a kiadó joga, szeretném elmondani Önnek, milyennek képezem (milyennek szeretném) jövőendő kötetemet. Ladányi Mihálynak a legutóbbi (A túlóldalon című) könyve az, amihez hasonlítani tudnám az elképzeléseimet (nagy-ságra, betű- és papírtípusra gondolok). És minden oldalra h ú s s o r t szednék. Három ciklusra szeretném szakítani a kötet anyagát. I. Az indulásom, indíttatásom és a környezetemről szóló verseket. II. Szerelmes verseket. III. Az Emlékezzetek!-féle, közéleti verseket. — Jó lenne, ha végre döntenének. Nem tudom miért, az Új Írásban nagyon szeretnék megjelenni egypár verssel. —*

Néhány héttel később: Bevallom, nagyon félek a megjelenéstől, de ugyanakkor van bennem egy olyan gondolat, hogy szembe kell úgylis egyszer nézni önmagammal, nyíltan, az egész világ előtt, minek várjak velem?

Pár nap múlva — 1970. január 5-én — ismét a szorongás szavai: A kötet megjelenésétől (bizonyára mondtam már Önnek); félek, de ugyanakkor várom is, mert csak akkor válik tudatossá számomra a cselekvés, ha a mások szemében, emberségben és ízlésében megmérettetik. — *Olvastam nemrég az És-ben Kormos István Vogul mennyegző című versét, és Juhász Ferencnek az Anyám című kötetét, nagyon tetszettek. Néha, azoknak az embereknek, akik ilyen szép dolgokat tudnak írni, szeretném megköszönni azt, hogy é l m é n y b e n részesítettek.*

Nem sokkal később járt a kiadó szerkesztőségében Mezei András, és az Élet és Irodalom versrovat-szerkesztőjeként beleolvassa a költő verseinek asztalomon fekvő, megszerkesztett kéziratába, megkérdezte: nem volna-e kedvem bemutatni néhány sorban — és néhány verssel — a lap hasábjain Bari Károlyt? — Erre az ajánlatra válaszolnak az alábbi sorok: *Írta, hogy a verseimnek „elégge nagy híre támadt”, s Nemes György felajánlotta az És-t. Én nem vagyok ellenzője ennek a publikációnak, csak néha felöltött már idáig bennem az a gondolat, hogy amióta megjelent rólam az a riport, több lap bemutatott, s hogy ez a fajtája a megnyilvánulásnak nem tűnik-e futtatásnak, odafigyeltetésnek? Önt illeti a döntés; ha hasznosnak tartja az És-beli megjelenést, én beleegyezem.*

Ilyen előzmények után jelent meg az a rövid, nyolcvansoros bemutató írás, amiről akkor (sem Bari, sem én, se a „megrendelő” Mezei András, sem a cikk hatására a televízió „Halló fiúk, halló lányok” műsorába negyedórás beszélgetést beiktató szerkesztő, Hárs György) nem álmodhattuk, mi mindennek lehet elindítója egy miskolci gimnazista életében a II. osztályból, ha történetesen cigány származású. (Volt ennek a levélnek is egy — a szokásosnál hosszabb, s nem a kockás papír miatt mentegetődöz — utószava. A következő: „Nagyon hálás lennék, ha leveledben többet árulnál el magadról, nem a nyilvánosság, nem az És, hanem az én számomra” — idéz levelemből, majd így folytatja. — Nem tudom mit mondhatok és mit merhetek elmondani Önnek még magamról, no, nem mintha a letétbe helyezett bizalmában kételkednék! szó sincs róla, de kérem, írja meg a legközelebbi levélben,

mit akar megtudni rólam, én a tőlem telhető legnagyobb őszinteséggel válaszolok Önnek! Udvozzettel Bari Károly. 1970. I. 22. Bükkaranyos.)

A cikk, ha jól emlékszem, *Költő a cigánysorról* címmel jelent meg; eredetije pillanatnyilag nem áll rendelkezésemre (fél évtized alatt is mennyi mindent betemet az Idő), egy majdnem olvashatatlanra fakult kéziratból másolom ide körülbelüli tartalmát.

2

KÖLTŐ A CIGÁNYSORRÓL

A múlt nyáron történt, hogy egy vasárnap délutáni, lagymatag bundamérgőzés unalmát próbáltam elűzni, a *Magyar Ifjúság* véletlenül kezembe akadt számát lapozgatva a képernyő előtt. Egyszer csak a szoba félhomályában is szemembe szűrt egy egész oldalas riport ritka betűkkel szedett sora: *Nem akarok költő lenni!* — Azoknak, akik az irodalommal hivatásszerűen foglalkoznak, talán nem is kell magyaráznom, miért gyűjtötte föl kíváncsiságomat ez a címsor, ez a manapság fehérholló-ritka és szinte kihívó eltökéltség. S talán az olvasóknak sem, hiszen a költésvágy vírusa szemünk láttára terjed ragályszerűen. Nem is olyan régen, még kész családi tragédiának számított, ha becsületes szülők gyermeke a logarléc, a tisztviselői könyökvédő vagy a kétrét hajtogatott ügyvédi irattáska helyett tollat ragadott és versírásra adta a fejét. Ma: a versírás — divat. A város (és a falu, és a puszta) hemzseg a formákhoz hű és formákat robbantató, szakállas kispolgároktól, akik ellenkezőleg: minden áron költők akarnak lenni, s e lírai zöldár hulláman-taraján tulajdonképpen a legszabályosabb karrierambícióikat igyekeznek megvalósítani. Ez az epidémia már-már a szociológiai problémák erejével jelentkezik napjainkban.

— Lássuk csak, gondoltam, ki az, aki végre nem akar költő lenni? Somos Ágnes riportja a *Magyar Ifjúságban*, az egyik miskolci gimnázium első osztályos diákjáról szolt, s egy jó tanulót ábrázolt, ha jól emlékszem: egy tanulmányi verseny győztesét. Név szerint: Bari Károlyt, aki egy Miskolc környéki faluban, Bükkaranyoson él, a cigánysoron, hét testvér közül ő a negyedik, és verseket is ír. (A riport mellesleg vékonyan meg volt hintve a tizenhat esztendő s riportalanytól származó verssorokkal, aki nem akar költő lenni.)

Elérkeztem az első versidéhez, és kíváncsiságomat igazi érdeklődés váltotta fel. Ezekből a korai Sinka-balladák izére emlékeztető sorokból ugyanis valami elképzelhetetlen mélységből szálló üzenet füstje csapott felém, s valami — nem szociális: inkább szellemi — lelkipurdalást kelte bennem, az idézetek olvasójában. — Az újság azután eltűnt (a költő címével együtt), a lelkipurdalás kimosódott, de néhány nap múlva — számomra is meglepő módon — betértem a Lenin körúti hírlapboltba, és kértem a *Magyar Ifjúság* régi számait, mígnem megtaláltam az elkallódott cikket. Fölvittem a szerkesztőségbe, s a délutáni értekezlet végén odaadtam Illés Endrének. — Írj neki, és kérd el a verseit — mondta két nap múlva. — Már írtam — válaszoltam, s abból, ahogyan eltűnődve gyűrögette a cikket, megértettem, hogy izgatott.

Hetekig nem kaptam választ. De egy délutánon, rendezgetve asztalomon a felgyülemlett papírokat, a régi újságok kazlából kihullott egy levél, amelyet valaki távollétemben tehetett oda, s észrevétlenül betemetődött. Bari Károly küldte Bükkaranyosról, és a verseit tartalmazta, egy kockás irkalapra sebtében — óra alatt — odavetett, tartózkodóan udvarias néhány sor kíséretében.

A kezdeti sejtelem versről versre erősödött bizonyossággá: ilyen mélyről talán még senki sem érkezett soha, a magyar költészetbe, s ilyen fiatalon is alig, mint e versek szerzője, Bari Károly. Szegénységet füstölgő tanyákról, bocskoros cselédsorsról. vad cigánysors vöröslő mámoráról és megroppanó ágáról vallottak ezek a flusz-papírra, s rengeteg géphibával legépelte versek. Olyan világról, ahol ősballadák asszonyai köpködik vérüket feneketlen kőkorsóba, sorsok kései táncolnak, és ko-

ponya morog a küszöb alatt; a levegőben kehes lovak nyerítése lobog, s egy ponyvás szekereken kóborló nép zengeti naphosszat az öröm piros citeráit. A versek szó szerinti és jelképes jelentése úgy volt azonos, mint a népköltészetben. A megdöbbenően érett, fegyelemmel megformált és szuverén versekben legfeljebb talán csak Nagy László hatását véltem érezni itt-ott. Ezért olvasás közben minduntalan meg is feledkeztem róla, hogy ezeket a verseket tizennégy-tizenhat éves korában írta költőjük — az esztétikusok bizonyára úgy mondanák, hogy a költészet rimbaud-i életidejében.

„Két szonett elolvasása után, amit egy kezdő elém tesz — írta (nem is egyszer) Illyés Gyula — nyomban megmondom, írjon-e még egy harmadikat. Úgynevezett modern — mondjuk absztrakt — vagy szabadversből húszat is át kell szitálnom, hogy arról, ami benne csillog, megmondjam, nemesfém-e”. Noha Bari Károly versei, egy-két kivételtől eltekintve, szabadversek voltak, egy percig sem éreztem, hogy ez az aranyigazság rájuk is vonatkozhatnék. De éppen a legkülönbözőbb ízlésű és felfogású költők, írók, akik akkortájt megfordultak a kiadó szerkesztőségében, s én lelkesültségemben kezükbe nyomtam a kéziratot; Fodor András, Illés Endre, Juhász Ferenc, Kálnoky László, Kormos István, Lator László, Mezei András, Nagy László, Németh László, Vas István, Zelk Zoltán biztosítottak, hogy ezek a versek kibírják a szitálás próbatételét.

Bari Károllyal, aki madárcsontú, égőszemű, és zárkózott-hallgatag fiú, kétszer találkoztam személyesen. Természetesen megkérdeztem tőle, hogy csakugyan nem akar költő lenni? Azt válaszolta, hogy ő nem ezt mondta annak idején; illetve, amit mondott, annak az az értelme, hogy ő nem akar soha a verseiből megélni, nem is tudna, mert számára a vers nem elhatározás és nem ambíció kérdése.

Bari Károly verseit azóta nyomdába adta a Szépirodalmi Könyvkiadó. A gyomai Kner nyomda (amely nem „idegenedett el” ma sem Gutenberg szellemétől, a *könyvnyomtatástól*) vállalta el soron kívül a kéziratot, s el is készíti hamarosan — *Holtak arca fölé* címmel — a könyvet. — Hadd valljam meg: nem tulajdonítok túlzott fontosságot a véletlenek játékanak, amelyek idáig vezettek, s amelyeknek magam is csak eszköze voltam, mint egy „véletlenül odafigyelő” szerkesztő. Inkább abban érzek valami sorsszerű és jelképes szépséget, hogy egy (ankétokkal, konferenciákkal és szociológiai felmérésekkel megcélzott) népréteg tehetséges fia éppen a költészetben keresztül talál magának valóságosan is utat — és hazát a nemzetben.

3

Ilyen külső-belső előzmények után került sor — 1970. március 13-án — arra a rövid televíziós beszélgetésre, amelynek pontos szövege viszont megőrződött. Ronyecz Mária mondta a költő verseit, aztán néhány szóval bemutattam Bari Károlyt, majd így folytattam:

— A költővel személyesen két ízben találkoztam eddig, s mindkét alkalommal rövid időre. Ezért talán megbocsátod, ha éppen ezt az alkalmat használom föl, hogy föltegyek egy mindannyiunkat foglalkoztató kérdést; hogyan találkozta tulajdonképpen az irodalommal, a költészettel?

— Második osztályos voltam, amikor először elmerészkedtem a falubeli könyvtárba. Ettől kezdve, minden kölcsönzési napon megjelentem, s halomszámra hordtam haza a könyveket. Az első olvasmányaim mesék voltak, és úgy érzem, a hatásuktól máig sem tudtam szabadulni. A mesék hősei mindig küzdenek valamiért, vagy a boldogságukért, elvesztett királyságukért, vagy csupán az emberi alaphelyzetük visszaszerzéséért. Mintha Madách szép mondása vezetné őket: — Ember küzdj és bízva bízzál! És a szegénylegények és a királyfiak küzdenek és bíznak.

A regényekre is hamar rátértem. Első nagy élményem Zola volt. Nem sokkal később fölfedeztem magamnak Shakespeare-t, Dosztojevszkijt és Camus-t.

— Egymás után sorolsz fel olyan írókat, akik — Shakespeare kivételével —

prózát írtak! De mi arra is kíváncsiak lennénk, hogy a költők közül kik azok, akik a legtöbbet adták neked?

— A költészetet először a népdalok hozták el számomra. Megragadott az a nagy kifejezőerő, az a döbbenetes őszinteség, amivel a népköltészetben találkoztam.

Az iskolai tanulmányaim során ismerkedtem meg Petőfi és József Attila költészetével: az a fojtott, vagy egyes verseknél el sem fojtott indulat, ami belőlük mindig árad, már a kezdősoroknál megbabonázza az embert.

Nagy László pedig azzal a tündéreket idéző lírájával fogott meg. Mindig csodálattal veszem a kezembe verseit.

— Hol jelent meg először versed?

— Első versemet a miskolci Napjaink közölte. Azután az Alföldben is megjelentem.

— Az iskolában kaptál-e, s kiktől, ösztönzést, szellemi támogatást és megértést törekvéseidhez?

— A miskolci Kossuth gimnázium második osztályos tanulója vagyok... Először egy másik miskolci gimnáziumba kezdtem járni, de két hónap után — anyagi okok miatt — ki kellett maradnom. De nem is tudtam beilleszkedni abba az iskolába; idegen maradtam, idegennek éreztem magam.

A miskolci Kossuth gimnáziumban szeretettel és megértéssel fogadtak. Különösen Sárközi Andorné, az iskola igazgatója, és magyartanárom, Sír László, aki egyben osztályfőnököm is, támogattak kezdettől fogva, és támogatnak ma is.

Egyébként bejáró vagyok: Bükkaranyosról járok be mindennap autóbusszal... Hét testvérem van.

— Tavaly ősszel, amikor másodszor találkoztunk, azt mondtad, egy mottót szász verseid elé: Paul Éluard két sorát. Ez a két sor így hangzik: „Az leszek aki öl vagy az akit ölnek?” — Mit jelent, mit jelképez számodra ez a két sor?

— Az ember a születésekor megkapja a halálhoz, az élet legkegyetlenebb bizonyítékához való jogát. Ez a korlátok közé szorított lét hatalmaz föl bennünket arra, hogy a minket körülvevő valóságból naponta új és új szépségeket ragadjunk ki, naponta tisztábban, egyszerűbben és őszintébben fogalmazzuk meg igazunkat, az ember igazát.

S hogy miért éppen ezt az önmarcangoló Éluard-vallomást írtam a verseim elé? Úgy vélem, ez az ifjúság, a nemzedékem, sokkal mélyebben érzi az életet, mint az előzőek, erősebbek is, és szabadságukat nem lehet társadalom törvényein kívüli létezésnek nevezni S ha nem is tudja mindenki, de érzik ezt az Éluard-mottót, ezt az újrafogalmazott hamleti kérdést, amit minden bölcső fölé oda lehetne írni.

*

A beszélgetés itt tulajdonképpen véget ért; megkértem még Bari Károlyt, hogy befejezésül mondjon el egy verset, méghozzá a Petőfiről írott versét, amelynek egyik kérése: „fekete lovasok / vágattak Segesvár felé, / országot-elborító / szemfődelet húztak maguk után: a mi szemeinket / takarták sötétségbe, nem láttuk, hol zártak a / földalatti erdők éjszakájába, szavakká-tördelt / lelked tüzes sziklája élettünkre hengeredett: / hánykolódunk, égünk hatalmas súlya alatt.” — éppen Juhász Ferenc jegyezte meg, hogy nem csak ennek a vékony kis kötetnek, de talán az egész Petőfit éneklő versirodalomnak is egyik legszebb, leghatalmasabb képe.

Ez volt az a televíziós beszélgetés, amelyet a felvétel végén az egész stáb (a rendező Pauló Lajos, a szerkesztő, a műszakiak, kameramanok, világosítók, ügyelők, csapó — és ki tudná elsorolni, ki mindenki vesz részt fizikai jelenlétével egy néhány perces film rögzítési munkálataiban?) mint egy belső vezényszóra, önként és ösztönösen megtapsolt.

Ez volt az a televíziós beszélgetés, amely „a Költőről” alkotott mitikus kép elemeinek, a versrajongó közvélemény tudatalattijában élő elvárásoknak a tökéletes, mondhatni: mesebeli kielégítésével a hisztérikus siker glóriáját vonta egy cigány származású költő feje köré, aki mellel egy miskolci gimnázium II. osztályának a

tanulója. Vajon nap mint nap tanúi lehetünk, hogy valaki ilyen fiatalon, s ilyen mélységekből, s a népmesék győztes királyfiaként így érkezék a költészetbe, mint Bari Károly? S vajon kinek jut(hat) mindjárt az eszébe az ugyancsak ősrégi lélektani igazság, hogy a népmesei siker hármass varázsfüve a (tömeges és egyéni) hisztéria cserépjébe van elültetve? S hogy ez mekkora szellemi, erkölcsi és nem utolsósorban: idegzeti megterhelést ró egy amúgy is gyenge fizikumú gyerekemberre?

4

A ritkuló (s változatlanul kockás papírra írt) levelek — ettől kezdve — erről adnak folyton vészjelzéseket: betegségről, a rajongás és a rajongás nyomán támadó gyűlölködés inzultusairól, pénzgondokról, riasztóan mélyülő és a költői potenciát romboló keserűségről.

Mindjárt a könyv, a *Holtak arca fölé* megjelenése után: *Amikor visszajöttem a SZU-ból* — írja 1970. VI. 18-án Bükkaranyosról —, *majdnem három hétig beteg, kórházban voltam. A könyv csodálatos! (No, nem a tartalma.) Nagyon örülök, hogy ilyen szépen megcsinálták, és félek is, hogy mi lesz, mert a — — tájtékeznak — — valamelyik nap, talán tegnap, azt mondta: hát hallod, van abban a könyvben két jó vers, de a többi szar. Már elnézést a kifejezésért, de így mondta, szó szerint. Én meg csak annyit mondtam, hogy egy könyvben előfordul rossz vers is.*

De ugyanebben a levélben, pár sorral alább: *Ja! Tegnap kaptam valami szerződésfélét filmszerepre. Nem tudom, mit csináljak. Viszolygom tőle kissé, bár szeretném is, no, nem a filmért, biztosan írtam már, színész-rendező szeretnék lenni.*

Fél év múlva: *Nem tudom, lehet-e kérnem előleget a kiadótól? Sajnos, az öcsém kezelési költségei a család anyagi oldalát meghámozták és meghámozzák kissé.*

Egy év múlva: *... két hét múlva Sopronba megyek egy szanatóriumba — nem is tudom, mi van velem mostanában, ilyen sorokat írok le, hogy „muro merimo mard’el tele muro gad = halálom dobog ingem alatt”*

Szájról szájra szállongó rossz hírek után egy biztató értesítés írásban — új versekről. Kevesen vannak, ... *tudom, nem nagyon tesz ki az anyag egy kötetnyit, de talán amit mondani szeretnék ezzel a kötettel, az már megfogalmazta magát ezekben a versekben, a Buda „Ébresszen aranysíp”-ja sem tartalmazott több verset 25-nél.*

Ebből a kevés anyagból formálódik az *Elfelejtett tüzek*, miközben ... *leéretté-giztem* — írja 1972. július 10-én — *(már ahogy!) a Színművészetire fölvettek, úgy-hogy jövőre gyakrabban fogunk találkozni, hiszen szemben fogok lakni.*

Nem találkozunk gyakrabban: talán egyszer-egyszer, véletlenül, az utcán, s amikor átviszem neki a kollégiumba Németh László drámakötetét, mert a VII. *Gergelyt* választotta rendezővizsgája anyagául: *címszerepét Latinovits játszotta volna* — egy 1973. október 22-i, bükkaranyosi keltezésű levélből idézem ezeket a sorokat —, *ez sok olyan kellemetlen helyzetet eredményezett, amire nem számítottam, egyelőre nem csinállok semmit, olvasok, fordítok, írok — megteheti, mert a főiskolával hátat fordítottak egymásnak —, jó lenne a minél előbbi megjelenés, tartok viszont attól, hogy ezek után a néma pantomim-éveim után nem hiszik el, hogy tudok beszélni, vagy ha igen, akkor hasonlatos leszek Kuj-hoz, aki így szólt: „C, megütöm a zengőkövet, megütöm a zengőkövet, s a százféle állat összegyűlik és táncra kerekedik!”, ki tudja, milyen nagy táncról álmodoznak máris, hiszen a Pegazus parazitái kiirhatatlanok, s ők nagyon tudnak örülni egy látszólagos zuhanásnak.*

De hát lehet-e csodálkozni, ha a különböző, s nem ritka kicsapongások iránt egyébként joviálisan türelmes közvélemény catói szigorral ítéli meg azt a fiatal-embert, aki egy veleszületett idegrendszeri sajátosságnak mindjobban kiszolgáltatódva, reakcióival csakugyan catói szigorra ingerli a közvéleményt?

Ilyen élethelyzetben látott napvilágot, 1973-ban, második kötete, az *Elfelejtett tüzek*.

AZ ELFELEJTETT TÜZEKRŐL

A fiatal költők első igazi, költői próbatétele — a második kötet. Mert rendszerint ekkor dől el, mint mondják, hogy az első jelentkezés ténylegesen egy új költői út kezdete volt-e; első állomás vagy egyszeri kilobbanás csupán, a véletlen kegyelméből. Főként, ha a költő a rimbaud-i korban írt verseivel szinte együtemben léphetett a nyilvánosság elé, mint 1970-ben Bari Károly. S a második Bari-kötet, az *Elfelejtett tüzek* versvilágát faggató kritikus, amikor a folytatás lírai hitelét vizsgálja, szorongva éppen ezt kutatja: valóban a költői kiválás sorsjeleit észlelte annak idején, vagy csak a gyerekkor még eleven és nyitott kincsestárnáinak, az ifjúság „csillag-tűzben égő” legendájának a megismételhetetlen fényjelenség-káprázatával találkozott?

Ez a kritikus dilemmája, amit az első jelentkezés rendkívüli visszhangja tovább éléz. Vajon az országos siker vakító reflektorfényébe lökött, nagyon mély sebekkel és komplexusokkal küszködő tinédzserben meg tudta-e emészteni az idegrendszer és a lélek, ami vele történt? S megrebbent-e benne az egészséges gyanakvás, hogy a hisztérikus érdeklődés nem annyira „a város kapuja előtt fényért és szeretetért ácsorgó” költőnek szól, hanem a „jelenségnek”? Annak, hogy a *Holtak arca fölé* tizenhét éves szerzője, származásának egzotikumával, látszólag úgy pattant elő Pallasz Athéné homlokából, ahogy a romantika sugallatára a szélesebb olvasóközönség ösztöneiben mindmáig élő őselvárás a költőt elképzeli. Mit számít ilyenkor, hogy verseiben akkor sem pusztá egzotikumként lobogtak a cigánysors egyszerre népdal-szerűen szürreális és tudatos lírai logikával zabolázott expresszionista képei. Pontosan úgy, ahogyan a *Népszabadság* kritikusa, Héra Zoltán megállapította: „... nem annyira színeket, mint inkább erőt merített belőle. A mélység felhajtóereje az, amivel sorsa gazdagítja... úgy vállalja a szociális küldetést, hogy egyúttal szellemi küldetést is vállal.” A fogadtatás körülményei azonban másfajta, megtévesztően csillogó aurával vonták be alakját: mintha a mesékből lépett volna elő, a népmesék cigány királyfiaként.

Az életben is, a költészetben is alig elviselhető nyomás alá vetve Bari Károlyt. Bőven hullottak ugyan „a bizalom rézkrajcárjai”, de a „nagy üzenetet”, az „aranypecsétet levelet”, amit „a Mindenségnek címezett szívében egy nép”, illetéktelen kezek is összefogdosták, bontogatni kezdték mérgező magyarázatokkal. Költőnek jóformán meg sem született: máris „jelenséggé” vált. S a költő, aki tiltakozik az ellen, hogy „jelszavak oszlopaihoz” legyen „kötözve a lét” (*Ének*), új verseiben képes-e eloldozni magát saját „jelenség-helyzete” jelszavainak oszlopaitól? Magyarán: akit sorsa, a körülmények és alkata, hatalma egyfajta rossz metamorfózis felé hajtana, a szerep elfogadására, amit a fogadtatás hisztériája sugallt, fel tudja-e emelni „fenyere tükréből” ismét a költő tiszta arcát? Visszaváltozni „bicskás mámorok” áltündérkirályfiából „rózsafából faragott hegedűvé” — ebben rejlik Bari Károly második kötetének különleges költői és erkölcsi próbája.

A visszaváltozás biztató külső jele, hogy ezt a huszonkét verset igazi költőre valló fegyelem szerkesztette köteté. Igényességét jelzi, hogy több verse látott időközben napvilágot, mint amennyit az *Elfelejtett tüzek* tartalmaz. Ami sokkalta lényegesebb: a kötet keményre égetett szövegei, akár az avantgarde utáni, szabad ritmusú, áradó verseket nézzük (mint a *Hazánk, Nagyapám, Éjszaka a sárga házban, Virágok lázadása, Mise Devléért, Árvák árvája* stb.), akár a kötött formában írtakat vesszük szemügyre, számomra legalábbis, meggyőzően bizonyítják, hogy szerzőjük üstökös-szerű feltűnése nem az egzotikum egyszeri kilobbanása volt. A tehetség ereje nem változott, csak a hangja lett komorabb, bonyolultabb, csak a szemlélete lett keserűbb, dacosabb, ahogyan fölmutatja — az újromantika sötéten vérző képpompáját a késéles prózai versbeszéddel drámaian váltogatva — a „káromkodásainkra-feszített szegénység”, a „kifosztott sors ellobogó” látomásait, vagy „csillaggá-dermedt ökleit.”

Hogyme változott volna a hang, ha közben a hűség tartalma is megváltozott, értelme is bonyolultabb lett az érlelő időben? Ami a kamaszkorban az azonosság spontaneitásával lobogott, mostani verseiben a küldetéstudat gyötrelmével és veszélyeivel éget. „Ti, akik csempészárumat: sorsotokat még őrzitek / a szegénység-kitelelő tüznél, ne féljete: semmi bajom, / visszamegyek még hozzátok, s elmondok egy legendát / az igazságért késsé-változó / madárról!” fejezi be *Éjszaka a sárga házbán* című versét a költő. De a szavak tagadhatatlan nosztalgiaja arról árulkodik, hogy talán ő is sejti: útja, éppen mert költő, kényszerűen elválik, kiszakad népe hétköznapjaiból. S e miatt most úgy érzi, „halál dobog az inge alatt” s anyja keze „tűzzé-bénult csontvázat simogat.” Igaza volna? Súlyos kérdés, amire csak egy másik, nem kevésbé súlyos kérdéssel lehet válaszolni: hol próbáljon „a léleknek hazát fogni”, aki verset ír, ha nem a tágabb, de vele mégis egy nyelven szóló közösség költészetében? Az *Elfelejtett tüzek* a költő vívódása ellenére arról tanúskodik, hogy Bari Károlynak, ha nem akarja megkésélni önmagában a költőt, igazi út csak errefelé nyílik, amelyen „Devla sáros arcát” is megőrizheti. — Amit ő is tud különben: hogy akkor árulja el, ha arcát „tüzes bálványá faragni” próbálja.

6

Megkaptam a leveledet — írtad 1976 nyarán, a *Száműzetés* című versed megjelenése után —; *nagyon köszönöm, hogy írtál — jólesett! Sok hülye levél is érkezett hozzám a verssel kapcsolatban; — — — magánkívül szídtá a verset, meg engemet, meg akik közölték, azokat is. Hogy miért, nem tudom ... Nagyon konok gyurma a világ, igaztalan ember ujjai nemigen tudják azt költészeté formálni. Nem kéne törődnöm, tudom, ezekkel a tüskékkel, hiszen így is egy tüskemúzeum vagyok már, mindenki szurkálódását komolyan veszem — de nem tudok változtatni magamon ... Mi vagyok én? mindenféle elmebeteg intézmény palánkját átugorni kényszerülő ló? — A versek serege pedig fegyverkezik.*

Kérdéseid, bár igazak, magukban hordják a választ: a leveledben. Tudod, s a hallgatás kínjaiban, a versírás szüneteiben magad is megtapasztaltad és átéled, hogy ha a teremtés föladata elől „tüskemúzeumba” záródik az ember, az igaznak álmódott újaknak is előbb-utóbb ellenáll a világ konok gyurmája.

Kérdéseid tulajdonképpen verseidben hordják az igazi választ. Azóta érzem, amióta Dózsa-versed ismerem, tehát a kezdetek óta szinte, 1969 óta, hogy Benned nemcsak a szegénységből jött költő osztályosztone tiszteleg a „villámlo húsból kiharapott forradalom” emléke előtt. Amióta e szonett utolsó sorának — „sorsom folytatói, üres a trón!” — költőjére gyakorolt, s a költészetben kívüli egynémely dolgaiddal igazolt szívóhatását is tapasztalom. „Tiszteességes-e a számító alázat” kérdezted (volna) a világtól egyik meg nem jelent, töredékben maradt versedben, amelynek a kéziratát évekkkel ezelőtt juttattad el hozzám. De nem „föld fölött delelő ámitás”-e (hogy ugyanebből a töredékből idézzek, s kérdezzek vissza) magadban Dózsa „sorának folytatóját” látni, magadat Dózsa „üres trónjára” helyezni? A korlátok közé szorított lét, ahogyan egy ország előtt lezajlott beszélgetésünk során értelmezted Éluard két sorát, nem hatalmaz föl arra, hogy ezt a szerepet próbáld — versek helyett — kiprovokálni a sorstól, a világtól. Noked nem szereped — hivatásod van. Magyar költő vagy. Hogy is írtad a *Száműzetésben*? „ha azt mondják: megtörtem, ne higgyétek, / s ne higgyétek, ha mondják rólam: / megszakadt útja, földméllyre züllött, / gyökerek párbajairól hírhedt kocsmában / a pillái sötét romjain talált rézpénzeket is elissza / ... üzenem nektek, élek s írok” — Ez az! Verseiddel fegyverkezz!

1970—1976.